

# ŠETRNÉ ZPŮSOBY HOSPODAŘENÍ NA PŮDĚ A JEJICH EKONOMICKÉ SOUVISLOSTI

## ECONOMICAL WAY OF FARMING ON LAND AND THEIR ECONOMIC CONNECTIONS

### *Anotace*

Příspěvek je zaměřen na analýzu existujících forem hospodaření v českém zemědělství, které se vyznačují šetrným způsobem hospodaření na zemědělské půdě. Jsou sledovány formy, rozsah a ekonomické souvislosti těchto způsobů hospodaření. Jedná se především o programy extenzivního využívání půdy v horších přírodních podmínkách, o zásady ekologického zemědělství, o hospodaření v územích se zvláštním vodním režimem apod. Tyto způsoby hospodaření musí být součástí agrární politiky státu a s tím spojenou finanční účastí státu na jejich podpoře.

### *Abstract*

The contribution is focused on an analysis of existing forms of farming in Czech agriculture which are characterized by an economical way of farming on agricultural land. Forms, an extent and economical connection of these farming ways. Above all it is dealt with programs of extensive use of land in worse natural conditions, principles of ecological agriculture, farming in areas with a special water regime and so on. These ways of farming have to be a part of the agrarian state policy and with it connected financial participation of the state in their support.

### *Klíčová slova*

Hospodaření na půdě, multifunkční zemědělství, životní prostředí, intenzifikace, ekologické zemědělství

### *Key words*

farming on land, multifunctional agriculture, environment of life, intensification, ecological agriculture

### *Úvod*

Již sám pojem hospodaření na půdě by měl navazovat hospodárné a šetrné zacházení s půdou jako neobnovitelným bohatstvím lidstva. Tento přístup nebyl a také i v současnosti není automaticky aplikován. Velmi záleží za jakým cílem je zemědělská výroba provozována, kdo ji provozuje a v jakých politicko-ekonomických podmínkách probíhá. V této souvislosti se vžilo používání pojmu model zemědělství, který vyjadřuje celkový přístup k tomuto odvětví. Stručně vyjádřeno se jedná buď o model orientovaný především na trh a příjmy zemědělců jsou v rozhodující míře závislé na realizované produkci a nebo o model tzv. multifunkčního zemědělství, který zdůrazňuje i mimoprodukční funkce zemědělství. Evropský model zemědělství, který je uplatňován v zemích Evropské unie velmi zdůrazňuje multifunkčnost zemědělství.

### *Cíl a metodika*

Cílem tohoto příspěvku je analýza současných možností a forem šetrného hospodaření na zemědělské půdě v českém zemědělství a jejich ekonomické souvislosti.

Metodický postup spočívá ve shromáždění potřebných podkladových dokumentů právní i další povahy, které mají vztah k zemědělství a jejichž cílem je dosáhnout pozitivního vlivu na šetrné způsoby hospodaření na půdě.

Dále pak následuje analýza ekonomických podpor vztahujících se k danému tématu a způsobů jejich uvádění do zemědělské praxe.

#### *Dosažené výsledky*

V České republice v průběhu 90. let uplynulého století došlo též k podstatným změnám v roli a chápání poslání zemědělství. Důvody pro změnu role byly jak v změněném politickém přístupu, tak i ve změněných ekonomických podmínkách pro toto odvětví. Vysoký stupeň intenzity zemědělské výroby před rokem 1990 byl významně podporován ze strany státu a v mnoha případech vykazoval negativní působení na životní prostředí. Jednalo se především o vysoké dávky minerálních hnojiv, chemických ochranných prostředků, používání těžkých strojů při polních pracích, nedostatečně zabezpečené velkokapacitní objekty v živočišné výrobě ve vztahu k okolí apod. Snaha o maximální intenzifikaci výroby byla zvláště nevhodná ve vyšších polohách a méně příznivých oblastech pro zemědělskou výrobu. Proto již na počátku 90. let se prosazovaly snahy k šetrnějšímu využívání zemědělské půdy různými formami alternativního zemědělství jako protikladu k zemědělství konvenčnímu.

#### **Ekologické zemědělství**

Pod pojmem alternativní zemědělství se zahrnují různé metody organického, biologického nebo ekologického zemědělství.

Organické zemědělství využívá uzavřený cyklus živin a vstupy zvenčí jsou limitovány. Rozšířeno je ve Velké Británii.

Ekologické zemědělství upřednostňuje environmentální aspekty. Pohled na zemědělství jako organický celek není tak důležitý jako skutečnost, že se nesmí znečišťovat životní prostředí.

Setrvalé zemědělství pak představuje vyloučení používání neobnovitelných přírodních zdrojů.

Ekologické zemědělství jednotliví autoři vymezují přibližně shodnými znaky, které musí vykazovat pro toto označení. Jedná se o oblast péče o půdu, způsoby pěstování rostlin, chovu hospodářských zvířat a celou řadu podmínek, které je nutno dodržovat.

Nařízení Evropské unie č. 2078/92 EEC zahrnuje ekologické zemědělství jako součást společné zemědělské politiky Evropské unie.

Právní úprava alternativních způsobů hospodaření byla v průběhu 90. let v České republice vymezována nařízeními MZe a na nižší úrovni u různých zájmových svazů pak stanovením příslušných zásad pro tyto způsoby hospodaření v rámci těchto svazů.

Komplexní právní úpravu v této oblasti přinesl zákon č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělské a změna zákona č. 368/92 Sb. o správních poplatcích a vyhláška MZe č. 53/2001 Sb., kterou se provádí zákon o ekologickém zemědělství. Jsou zde zakotveny definice pojmů z dané oblasti, stanoveny postupy a způsoby hospodaření apod. Zákon je slučitelný s ustanoveními Evropské unie. Cílem pak je produkce zdravotně nezávadných, vysoce hodnotných a kvalitních potravin pod označením „produkt z ekologického zemědělství“.

Zemědělská půda v ekologickém zemědělství ČR

| rok  | Počet podniků | Výměra z. p. v ha | Podíl na z. p. v % |
|------|---------------|-------------------|--------------------|
| 1990 | 3             | 480               | -                  |
| 1995 | 181           | 14 982            | 0,35               |
| 2000 | 563           | 165 699           | 3,86               |

Pramen: Málek L. (2002)

Podíly kultur na zemědělské půdě v ekologickém zemědělství: orná půda 9,3%, trvalé travní porosty 90,3%, trvalé kultury 0,3%, ostatní 0,1%.

Současný stav v České republice je srovnatelný s Evropskou unií, která jako celek vykazuje 4% podíl ekologického zemědělství na obhospodařované zemědělské půdě.

### **Nižší intenzita hospodaření**

Úroveň intenzity provozované zemědělské výroby má velmi úzký vztah k ochraně životního prostředí. Neznamená to automaticky, že vyšší intenzita zemědělské výroby vždy narušuje zdravé životní prostředí, ale je zde větší potenciální možnost znečištění tohoto prostředí. Aby se odstranila i tato potenciální možnost ve zvláště citlivých oblastech, jako jsou zdroje pitné vody, národní parky, chráněné krajinné oblasti apod., jsou pro tyto oblasti stanoveny zvláštní režimy hospodaření.

V těchto oblastech jsou určeny metodiky a postupy, pomocí kterých se provádí hnojení půdy, upravují se způsoby použití prostředků na ochranu rostlin, stanovují se isolační vzdálenosti od zdrojů pitné vody apod. Výčet uvedených zásad stát stanovuje příslušnými nařízeními a vyžaduje jejich dodržování.

### **Ekonomické souvislosti šetrného hospodaření**

Z předu uvedené charakteristiky ekologického zemědělství i dalších zvláštních režimů hospodaření na půdě vyplývá, že tyto způsoby hospodaření z hlediska ekonomického budou v určité nevýhodě proti konvenčnímu zemědělství. Proto je v zájmu celé společnosti, aby všechny formy hospodaření v zemědělství, které vedou k udržování zdravého životního prostředí a utváření kulturní krajiny, byly ze strany státu či společenství států finančně podporovány.

V několika posledních letech stanovuje vláda České republiky každoročně vládním nařízením podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství, k podpoře aktivit podílejících se na udržování krajiny a programy k podpoře méně příznivých oblastí na základě stanovených kritérií. Tato nařízení vycházejí z nařízení Rady Evropské komise, jehož cílem je podpořit trvalé osídlení venkovského prostoru, udržet krajinu v kulturním stavu, zabezpečit pracovní příležitosti pro venkovské obyvatelstvo a zajistit zdravotně nezávadné potraviny.

Nařízení vlády č. 505/2000 Sb. pro rok 2001 zahrnovalo následující programy:

- Pomoc k podpoře méně příznivých oblastí  
Cílem programu bylo udržení venkovské krajiny a její osídlení dorovnáním příjmů mezi produkčními a méně příznivými oblastmi v ČR. Bylo podporováno cca 734 338 ha v méně příznivých oblastech a dalších cca 8 420 ha v Národních parcích a Chráněných krajinných oblastech. Výše podpor představovala 1,7 mld. Kč, což bylo 64% ze všech podpor vyplacených dle tohoto nařízení.
- Změna struktury zemědělské výroby zatravněním pozemků s ornou půdou.  
Zatravněno bylo celkem 3 409 ha
- Údržba travních porostů pastvou hospodářských zvířat.  
Jedná se především o pozemky méně příznivé pro zemědělskou výrobu. V roce 2001 bylo udržováno pastvou cca 461 107 ha travních porostů.
- Vyrovnání ztát z ekologického zemědělství.  
V roce 2001 bylo z uvedeného titulu podpořeno hospodaření na cca 155 164 ha pozemků v částce okolo 168 mil. Kč.

Dále se jednalo ještě o podporu vápnění kyselých půd, zakládání prvků ekologické stability krajiny a zakládání porostů rychle rostoucích dřevin. Celkem dle uvedeného vládního nařízení bylo vyplaceno na podporách 2,9 mld. Kč.

Vedle vpředu uvedených podpor jsou poskytovány finanční podpory formou dotací na základě § 2 odst. 1 zákona č. 252/97 Sb. „o zemědělství“ podle zásad MZe. Tyto dotační tituly mají širokou působnost a některé se bezprostředně dotýkají i šetrného hospodaření na půdě. Jedná se o program podpory využívání ekologických paliv, který se realizoval podporou výroby metylesteru řepkového oleje (MEŘO) a podporou výroby směsného paliva – bionafty. S produkcí MEŘO souvisí i finanční kompenzační podpora pro uvádění zemědělské půdy do klidu. Do klidu je možno uvést 5-10% z celkové výměry obhospodařované orné půdy, na které se pěstuje řepka pro výrobu MEŘO. Finanční podpora představuje výši 5 550 Kč/ha za podmínky, že zemědělský podnik dodá Státnímu zemědělskému intervenčnímu fondu 2,3 t semene řepky z hektaru za dohodnutou cenu.

Podporován je rovněž chov krav bez tržní produkce mléka a pastevní odchov zvířat. I tyto dva programy slouží k využívání trvalých travních porostů v méně příznivých oblastech.

### *Závěr*

Během 90-tých let minulého století došlo v České republice k významným změnám v myšlení i v praktické politice ve vztahu k ochraně životního prostředí. Na tomto trendu se i významně podílely změny v zemědělství. Agrární politika se již neorientovala na zajišťování vysoké intenzity výroby bez ohledu na různé přírodní podmínky. Vzhledem k potřebě zlepšování stavu životního prostředí byla přijata filosofie trvale udržitelného rozvoje zemědělství, která již byla a především v současnosti je výrazně podporována ze strany státu. Formy podpor výrazně zohledňují multifunkční charakter zemědělství a zájem na udržení kulturní krajiny. Struktura dotací pro české zemědělství zahrnuje cca 60% prostředků do produkčních funkcí a 40% již podporuje multifunkční charakter zemědělství. Dle informací MZe ČR dosavadní skladba dotací v EU je v poměru 80 : 20 ve prospěch produkčních funkcí.

### ***Seznam použité literatury:***

1. Dlouhý, I.: Ekologické zemědělství v Evropě a ve světě, Sborník referátů 10 let ekologického zemědělství v ČR, ČZU Praha, 1999
2. Málek, L.: Projekt přechodu farmy na ekologické hospodaření, Agronomická fakulta ČZU Praha, 2002
3. Zákon o ekologickém zemědělství č. 242/2000 Sb.
4. Zemědělství 2001, MZe ČR, Praha, květen 2002
5. Zpráva o stavu českého zemědělství za rok 2000, MZe ČR, Praha 2001

### ***Kontaktní adresa:***

Prof. Ing. Jaroslav Homolka, CSc.  
KZE – PEF ČZU Praha  
Kamýcká 129  
165 21 Praha 6 – Suchbát  
e-mail: [homolka@pef.czu.cz](mailto:homolka@pef.czu.cz)